

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Communities of learning. Networks and the Shaping of Intellectual Identity in Europe, 1100–1500, eds. Constant MEWS – John CROSSLEY, Brepols, Turnhout 2011

366 s., ISBN 978-2-503-53233-2

Předmětem sborníku vzešlého z konference, která se v roce 2006 uskutečnila na Monash University v australském Melbourne, jsou tzv. *communities of learning* ve středověku. Jak vyplývá z předmluvy, mají tím editoři na mysli rozmanité formy blíže nedefinovaných intelektuálních komunit, které však záměrně nechápu primárně institucionálně (nejde tedy o zkoumání klášterů či univerzit jako institucionalizovaných center vzdělanosti), ale spíše sociálně, jako komunity založené na sdílení vzdělanosti a vzniklé intelektuální výměnou mezi jejími členy. Kniha se tímto přístupem řadí do badatelského směru, který se v posledních letech etabloval zejména v intelektuálních dějinách raného novověku. Je jím bádání o tzv. intelektuálních sítích (*intellectual networks*) chápaných primárně neinstitucionálně, jako společenství učenců založených na vzájemné komunikaci.

Jako osvícený a problematický zároveň je třeba hodnotit přístup editorů, kteří nastolený koncept *community of learning* sami příliš předem nedefinují a nechávají na jednotlivých příspěvatelech sborníku, aby jej uchopili a uplatnili na konkrétních historických příkladech dle vlastního uvážení. Výsledkem je publikace, která je přínosná tím, že ve svých jednotlivých příspěvcích ukazuje paletu možností, jak lze koncept úspěšně využít při interpretaci historického materiálu, zároveň však trpí tím, že obsahuje některé samy o sobě hodnotné a podnětné příspěvky, které však s tématem sborníku souvisí jen vzdáleně a jejichž autoři, zdá se, koncept *community of learning* použili víceméně jen jako jakousi „nálepku“. I tyto příspěvky – zmiňme například esej Willemien Otten, která se snaží představit všechny autory, literáty i teology, kteří ve 12. století užívají koncept *natura* jako jednu velkou *community of learning* – však nejsou pro téma sborníku bez přínosu. Vedou totiž k zamyšlení nad tím, jak široce lze nastolený historiografický koncept uplatnit a kde jsou jeho hranice.

Není mým cílem představit a podrobně

shrnout všech patnáct příspěvků sborníku, chtěl bych však alespoň na příkladu několika z nich ukázat, jak různými způsoby jeho jednotliví příspěvatele historiografický koncept *community of learning* uchopili. Zajímavé jsou v tomto ohledu zejména první tři příspěvky, které se zabývají stejným historickým fenoménem, každý na něj však aplikuje uvedený koncept odlišným způsobem. Tématem všech tří je Toledo 12. století jako významné centrum překladatelské činnosti z arabštiny do latiny, tedy to, co bývá v literatuře označováno jako „toledská překladatelská škola“. Charles Burnett se táže po vývoji a charakteru této „školy“ a dochází k závěru, že nelze hovořit o nějaké „škole“ v institucionalizovaném smyslu slova. Spíše se jednalo – zde vstupuje do hry koncept *community of learning* chápaný jako neformální, „komunikující“ společenství učenců – o jakousi volnou, neinstitucionalizovanou intelektuální komunitu, jejíž jádro tvořilo několik významných osobností, jakými byli především Gerhard z Cremony a Dominik Gundissalvi. Ty sice nacházíme v okruhu toledské katedrální kapituly, odkud udržovali kontakty s židovskými a muslimskými učenici, působili ale spíše jako učení solitéři.

Zajímavé doplnění Burnettova článku nabízí studie Alexandra Fidory, který upozorňuje na další, dosud nepovšimnutý aspekt „toledské překladatelské školy“. Zatímco Burnett pracuje s konceptem *community of learning* jako s jakýmsi antonymem institucionálně chápaného termínu „škola“, v příspěvku Alexandra Fidory se setkáváme s použitím tohoto konceptu ve smyslu „dialogické komunity“, tj. komunity vznikající prostřednictvím učeného dialogu. Autor se táže, zda lze v multikulturním prostředí Toleda, kde vedle sebe působili křesťanští i židovští učenici, doložit mezináboženský dialog. Přímé doklady (např. ve formě disputací, jak je známe odjinud) z toledského prostředí sice chybějí, existuje však alespoň jedno nepřímé svědectví, a tím je společný překlad Avicennových spisů uskutečněný Dominikem Gundissalvím a Abrahamem ibn Daudem. Jak Fidora ukazuje, tvoří pozadí tohoto překladatelského projektu snaha křesťana Gundissalviho a jeho toledského současníka žida Ibn Dauda ukázat společný racionální základ křesťanství a židovství.

Trojici studií zabývajících se Toledem uzavírá příspěvek Amose Bertolacciho, pro kterého představuje „toledská překladatelská škola“ intelektuální komunitu ještě v dalším smyslu: To, co podle něj toledské učence a překladatele napříč náboženstvími spojovalo a vytvářelo z nich jednu *community of learning*, byl společný, sdílený zájem o dílo Avicennovo (Bertolacci hovoří o „andaluském avicennismu“), považovaného jimi shodně

za nejlepšího zprostředkovatele Aristotela, srozumitelnějšího než Aristotelés sám.

Podobné uchopení a uplatnění konceptu *community of learning* nalezneme také v příspěvku Mary Elizabeth Sullivan. Zabývá se otázkou, co spojovalo středověké politické myslitele a v jakém smyslu lze o nich hovořit jako o jedné komunitě. Činí tak především na příkladu názorově tak protichůdných politických myslitelů, jakými byli zastánce republikánského zřízení Tolomeo da Lucca a stoupenec univerzální monarchie Dante Alighieri. Dochází přitom k závěru, že jednu *community of learning* vytvářelo z těchto a dalších politických myslitelů užívání téhož sdíleného aristotelského jazyka a hlavně společný, Aristotelovou Politikou inspirovaný „politologický projekt“, totiž snaha nalézt optimální politické zřízení, *optima forma civitatis*.

Zcela odlišnou formu intelektuální komunity popisuje Cary Nederman. Přibližuje rozsáhlou korespondenci anglického učenice a diplomata 12. století Jana ze Salisbury s jeho přáteli a pokouší se odpovědět na otázku, v jakém smyslu lze touto korespondencí doložené přátelské vztahy považovat za jistý druh *community of learning*. Jak ukazuje, nebyl *friendship circle* Jana ze Salisbury intelektuální komunitou ve smyslu vzájemné výměny vědomostí, byl jí však ve smyslu společenství založeného na sdíleném klasickém vzdělání a na kultivaci ciceronovského pojetí přátelství.

Pozoruhodný je rovněž příspěvek spolueditora sborníku Constanta Mewse, který využívá koncept *community of learning* k novému pohledu na genezi a uspořádání středověké pařížské univerzity. Ta ještě ve 13. století nebyla skutečně jednotnou institucí (jako taková existovala spíše jen jako ideál), nýbrž složitou spleť různých, často vzájemně si konkurujících *communities of learning*, které až postupem času dospěly k větší institucionální jednotě a harmonizaci svých studijních programů.

Na závěr můžeme zmínit ještě příspěvek Julie Hotchin, který přivádí čtenáře do druhé poloviny 15. století. Na příkladu knižních akvizic dvou observantských dolnosaských klášterů cisterciáček, Wienhausenu a Wöltingerode, autorka identifikuje a představuje ještě další formu *community of learning*: Ta se podle ní konstituovala napříč hned několika observantsky orientovanými kláštery a řády a vyznačovala se tím, že se zde četl a předával stejný typ devocionální a parenetické literatury odpovídající sdílenému reformnímu étosu a důrazu na osobní, niternou zbožnost.

Sborník bezesporu představuje podnětný příspěvek k intelektuálním dějinám středověku. Ten spočívá především v samotném konceptu

intelektuálních komunit, který nastoluje, třebaže jej bohužel – a zde tkví možná hlavní slabina knihy – nikde hlouběji teoreticky, metodologicky ani historiograficky nereflektuje. Je jisté (a jednotlivé příspěvky to svými výsledky dokládají), že uvedený koncept umožňuje nový a v určitých případech očitivně diferencovanější pohled na některá tradiční témata bádání (toledská překladatelská škola, pařížská univerzita) a pomáhá objevovat další formy středověkých „učených komunit“, které dosud nebyly jako takové identifikovány. Taktéž vede badatele k otázkám, které by si možná jinak nepoložili, jako například: Co vlastně definuje a vnitřně spojuje to, co obvykle nazýváme „centrem vzdělanosti“, „okruhem“ (ve smyslu okruhu některého myslitele) či „školou“ (ať už v institucionálním, nebo v přeneseném slova smyslu, jako například když hovoříme o františkánském, dominikánském nebo tomistickém „škole“)? Jak tato „centra“ či „školy“ vnitřně fungují a jak v nich probíhá komunikace a intelektuální výměna? To vše činí ze sborníku publikaci, která si určitě zaslouží pozornost.

PAVEL BLAŽEK

Lenka KARFÍKOVÁ, *Ideje a slova. Studie k Augustinovi, Plótninovi, Abélardovi, Dionysiu Areopagitovi a Anselmovi, Oikúmené*, Praha 2010

228 s., ISBN 978-80-7298-436-7

Na anotované knize lze dobře ilustrovat výhody a nevýhody žánru konferenčního příspěvku. Jde o soubor šesti studií: jednu z nich inspiroval seminář, který autorka vedla na Karlově univerzitě v roce 2009, ostatní původně přednesla na různých konferencích v různých jazycích. Studie rozebírají relativně krátké úryvky děl autorů vyjmenovaných v podtitulu knihy. Filozofickou argumentaci předkládá autorka velmi jasně, konceptuální a sémantické problémy analyzuje přesvědčivě, z filozofického hlediska je její práce téměř dokonalá.

První část knihy se soustředí na téma idejí, univerzálií a jednotlivin na straně jedné, a na osobu Augustina na straně druhé. Karfíková dává do kontrastu v úvodních dvou studiích Augustina s Plótninem, ve studii třetí pak Augustina s Abélardem. Na základě srovnání tří velkých myslitelů tří různých období vývoje západní filozofické tradice můžeme sledovat, jak Plótnos, významný představitel pozdně antické filozofie, Augustin, zásadní postava raně křesťanské filozofie, a Abélard, důležitý středověký filozof, odpovídali na podobné otázky.